

С.А. Каріков
ОСОБЛИВОСТІ ЛЮТЕРАНСЬКОЇ КОНФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ В НІМЕЧЧИНІ
РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Характеристика основних засад сучасного суспільства передбачає звернення до витоків його ідеології, яка нерозривно пов'язана із трансформацією різних сфер соціального життя. В Європі ця трансформація розпочинається в епоху раннього Нового часу (XVI – початок XVII ст.). До парадигм вивчення проблем цієї епохи сучасними істориками належить конфесіоналізація. Складність та неоднозначність її змісту і складових частин зумовлює розбіжності дослідницьких характеристик.

На нашу думку, сутність конфесіоналізації визначається не лише догматичним оформленням різних віросповідань, що розпочалося в Німеччині після укладення Аугсбурзького релігійного миру та поширилося в інших європейських країнах. Конфесіоналізація нерозривно пов'язана з попередніми подіями Реформації, які вплинули не лише на релігійне і церковне життя, а й на соціально-економічний, політичний, культурний розвиток німецьких земель, визначили зміни у менталітеті суспільства.

Ідеологи Реформації виступали за розрив із центром середньовічного католицизму – папським Римом, заперечували догматику та культ середньовічного католицизму і намагалися утвердити незалежні від Рима національні церковні організації. Опора на Священне Писання, а не на папські булли, зміцнення особистої віри людини в Божу милість і можливість спасіння стали основними принципами євангелічного руху. Водночас світська влада була зацікавлена у посиленні власного впливу на підданих: церковні інтереси при цьому розглядалися князями та магістратами лише як засіб для реалізації власних цілей.

Ця тенденція помітна уже у перших євангелічних статутах. Зокрема, у Брауншвейзькому статуті (1528) було встановлено порядок ординації священнослужителів. Важливу роль у ньому відігравали магістрати: представники міської Ради разом із суперінтендентами затверджували кандидатури, запропоновані общиною на посаду проповідника. Вплив влади на бюргерство знаходив вияв і в новому порядку богослужіння: кожен проповідь належало розпочинати із виголошення хвали владі. Ідея покори мала впроваджуватися у свідомість парафіян.

Принципи нового учення цілеспрямовано поширювалися реформаторами серед населення. Засобами цього стали богослужіння у церквах і шкільні уроки; перевірка їх проведення здійснювалася під час візитацій. Ідеологи євангелізму прагнули згуртувати бюргерів в єдине ціле. Обов'язковим стало відвідання недільного богослужіння в парафіяльних церквах. Основу духовного розвитку суспільства реформатори вбачали в утвердженні норм Священного Писання.

Запрошення на рейхстаг до Аугсбурга, розіслане імператором Карлом V у січні 1530 р., дало прибічникам євангелізму сподівання на досягнення імперсько-правового визнання свого вчення. Проте для цього слід було довести спільні основи християнської віри, а також обґрунтувати необхідність реформ церковної організації через наявність численних зловживань. Проект такого документа у травні – червні 1530 р. був підготований Філіпом Меланхтоном. На наш погляд, цю подію можна вважати рубіжним пунктом лютеранської конфесіоналізації, оскільки в «Аугсбурзькому віросповіданні» вперше було чітко підкреслено специфіку євангелічного вчення порівняно з іншими християнськими конфесіями. Меланхтон зазначив, що прибічники євангелізму визнають головні положення християнського Символу Віри, прийнятого на Нікейському Соборі у 325 р.: єдність Бога у трьох особах, первородний гріх, віру у Христа як Бога і Людину. Разом із тим в

«Аугсбурзькому віросповіданні» були викладені положення, що принципово відрізняли догматику, культ та церковну організацію евангелізму від католицизму. До них належали учення про виправдання вірою, відмова визнання вишості церковних традицій над принципами Священного Писання. Від імені прибічників евангелізму Меланхтон обстоював необхідність причащення мирян під двома видами, заперечував целібат, виступав проти численних богослужінь, відкидав необхідність т.зв. «добрих справ» та обітниць. «Аугсбурзьке віросповідання» увійшло до числа головних віросповідних книг Євангелічно-Лютеранської Церкви.

Невдача досягнення компромісу в Аугсбурзі прискорила об'єднання прихильників протестантизму. 27 лютого 1531 р. у Шмалькальдені був офіційно проголошений союз євангелічних князів і ряду німецьких імперських міст. Метою союзу проголошувалася взаємна допомога при будь-якій загрозі «слову Божому, євангелічному вченню і нашій святій вірі». Утворення Шмалькальденського союзу закріпило провідну роль князів у поширенні евангелізму.

Загострення протистояння євангелічного і католицького угруповань зумовило початок бойових дій між ними. Навесні 1547 р. війська Шмалькальденського союзу зазнали тяжкої поразки від католицьких сил у битві під Мюльбергом. 19 травня 1547 р. було підписано Віттенберзьку капітуляцію, яка зафіксувала перемогу католицького угруповання у Шмалькальденській війні. Однак на початку 50-х рр. XVI ст. позиції протестантів у Німеччині зміцнилися.

За умовами Аугсбурзького миру 1555 р. католицьким та протестантським князям і правителям було надано свободу вибору віросповідання у своїх територіях, а їх підданам – право переселення до тих земель, де мешкали їхні єдиновірці. Можна вважати справедливим визначення Аугсбурзького миру як правової основи конфесійної епохи. Саме внаслідок укладення релігійного миру «Аугсбурзьке віросповідання» здобуло імперсько-правове визнання. Однак умови миру поширювалися лише на тих протестантів, які визнали це віросповідання. Інших, в тому числі кальвіністів, продовжували вважати єретиками та переслідувати.

З укладенням Аугсбурзького миру лютеранство утвердилося переважно в північних, центральних та східних землях Німеччини. У другій половині XVI ст. територіальна організація Євангелічної Церкви остаточно підпадає під князівський контроль. Князі закріплюють свій вплив завдяки ряду прав: контролю богослужіння; нагляду за церковним майном і фінансовим забезпеченням священнослужителів; регулюванню сімейного життя. Фактично вони перетворюються на «верховних єпископів», які мали право вирішувати навіть релігійні та богословські питання. У 60-70-і рр. XVI ст. у діяльності Євангелічної Церкви посилюються риси ортодоксії. «Книга згоди» 1580 р. закріпила це становище, визнавши його поширення на всі території, правителі яких сповідували лютеранство.

Таким чином, лютеранська конфесіоналізація є складним і багатоетапним явищем. Серед різних напрямів конфесіоналізації в Німеччині вона оформилася найраніше. На першому етапі (20-50-і рр. XVI ст.) євангелічний рух об'єднав різні соціальні сили (частина князів, бюргерство, селянство) навколо досягнення спільних цілей, головними з яких була ліквідація засилля Римсько-Католицької Церкви і формування національної церковної організації. Проте вже з 30-х рр. XVI ст. помітними стали розбіжності інтересів цих сил: на перший план у вирішенні суспільних питань вийшли князі. Підписання Аугсбурзького релігійного миру у 1555 р. дозволило Євангелічній Церкві легально діяти у тих землях, правителі яких були лютеранами, і тим закріпило можливість її цілеспрямованого впливу на суспільну свідомість. Внаслідок цього у другій половині XVI ст. головним виявом лютеранської конфесіоналізації стає утвердження ортодоксії.